

Művek, nézetek, vélemények

Tomán László

Nevető magyar dekameron. Magyar prózaírók humoros írásai. Összeállította Abody Béla. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1959. — Egy ilyen antológia összeállítójával nem lehet és fölösleges is vitatkozni, mert szándéka, kétségtelenül, nem az volt, hogy valamilyen esztétikai vagy pszichológiai tételt bizonyítson be, habár a humor, akár mint esztétikai, akár mint pszichológiai kategória, mindig vita tárgya lehet. Abody *Dekameronja* esetében el kell fogadnunk a válogatást, habár természetesen, több szempontból kifogást emelhetnénk ellene. Inkább azt kell megállapítanunk, hogy a magyar novellairodalomban — e könyv tanúsága szerint is — a humor fontos szerephez jutott. Jókai Mórtól Rideg Sándorig és Ambrus Zoltántól Urbán Ernőig ez a könyv felöleli szinte az egész újabb magyar irodalom derűshangú rövidebb prózáját. Itt van Gábor Andor csipkelődő szelleme, Füst Milán rafinált, mondhatnám artisztikus humora, Goda Gábor sodró prózája, amelyből nem hiányzik az élc, Heltai Jenő tanulságos, bölcsességgel táplált derűje, Hunyady Sándor pompás írása egy lehetetlenségében egyedülálló esetről, Karinthy Ferenc, a legnagyobb magyar humorista jótollú fia egy önéletrajzi részlettel,

amely a nagy író és körének életébe nyújt betekintést és könnyekig megnevetteti az olvasót, itt van az apa, Karinthy Frigyes — a betűszerinti sorrend szeszélyéből a fia mögött, valójában azonban jóval előtte, és jóval mások előtt is — a halhatatlan magyar író és humanista, talán nem a legjobb váltogatásban (kivételek a *Titokzatosság*, amely egyike a könyv legjobb írásainak), Kolozsvári Grandpierre Emil éles szatírája, melyben az a legcsodálatosabb, mennyire igaz, Mikszáth Kálmán, az utolérhetetlen, két remekével, Molnár Ferenc, akinek *Karácsony előtt* című története példája a kaotikus humornak, Nagy Endre érdekes politikai szatírájával, a keserű homorú Nagy Lajos mesterialan megírt elbeszélésével, melyben ártatlan arccal a feje tetejére állította a világot, s ebben irgalmatlan tudott lenni, Rideg Sándro bátor karikatúrájával, Szabó Dezső nagyszerű és merész ötletével a makucskai feltámadásról, Szerb Antal mély, pszichológiailag jól előkészített és megalapozott, de így is megkérdőjelezett humorával.

Sokszor úgy érezheti az olvasó, hogy nem minden humor, ami ebben a könyvben van, s ez a válogatás hiányosságának tudható be. De ennél sokkal több-

ször az az érzésünk, hogy a magyar irodalomnak van néhány páratlan humoristája, közöttük az elsők Mikszáth és Karinthy Frigyes. Ők tudják legjobban megnevetetni az embert, — s mi más a humor célja? —, de bennük találjuk a legtöbb fullánkot is. Ezek közismert dolgok. Tőlük senki és valószínűleg soha el nem veheti az elsőséget. Minket néhány újabb író lepett meg. Abban az előkelő társaságban, melybe kerültek, jól megállják a helyüket.

Siegfried Sommer: Mojih 99 zaručnica (Meine 99 Bräute). Regény. Horvátira fordította Ančica Čerić. Zora kiadás, Zagreb, 1959. — Niki Montag, akiről Sommer könyve szól, s akinek — egy porcelán-malac bendőjének tanúsága szerint — 99 menyasszonya, de legalábbis ugyanannyi szeretője volt, a modern idők, pontosabban: napjaink Don Juanja. Mindenütt vannak Niki Montagok, ilyen „külvárosi gavallérok”, s minden férfiban van belőlük valami.

Maga a regény, a háború utáni német irodalom egyik sikere, a könnyű olvasmányok közé tartozik. Érdekes, fordulatos, vonzó és időszerű. Ha kedvünk van hozzá, még elgondolkoztató is. Lehet, hogy Sommer épp ezt akarta, elgondolkoztatni. Erkölcseről, életfelfogásról. A mi korunk fiatalságáról, amelynek egy részét Niki Montag, az ellenállhatatlan szoknyavadász jelképezi.

Két dolgot kifogásolhatunk mégis: ebben a regényben, amely egy nagyon széles kép lehetőségeit rejtí magában, a mai német ifjúság életéből csak a szerelmet, az intim kapcsolatokat láthatjuk, és sajnáljuk, hogy Niki Montag a regény végén „megjavul”, mert ezt egyszerűen nem hihejük el.

Lutter Tibor: James Joyce. Irodalomtörténeti kiskönyvtár. Gondolat, Budapest, 1959. — James Joyce művei, az egykor „titokzatos” *Ulysses*, az „érthetetlen” *Finnegans Wake*, megszűntek rejtély lenni. A kritikusok és esztéták dicséretére válik, hogy az *Ulysses* megjelenése óta eltelt 37 év alatt elemző, kutató munkájukkal annyira megmagyarázták, alkotó elemeire bontották ezt a regényt, hogy ma egyetlen sora, szava vagy utalása sincs, amelynek külön jelentését ki ne derítették volna. Az *Ulyssesnek*, és általában Joyce műveinek egész könyvtára való irodalma van.

Ezért nem volt nehéz Lutter Tibor számára bemutatni James Joyce életét és műveit a magyar olvasóközönségnek. Kis könyve elsősorban azoknak szól,

akik még nem olvasták Joyce-ot, s mielőtt olvasásához fognának, szeretnének egy kis bevezetést kapni, hogy könnyebben megértsék és élvezhessék e valóban komoly, nehéz, bonyolult alkotásokat. Azok is, akik már ismerik Joyce egyes munkáit, Lutter könyvében bizonyára találnak olyan adatot, magyarázatot vagy nézetet, amely az előttük esetleg még nem eléggé világos kérdésekre fényt derít.

Lutter írása nem tudományos mű, de megbízható; alapos, mégsem vész el a részletek vizsgálatában; népszerű, de nem felületes. Újat nem mond, de az igényes olvasó is talál benne jelentős megállapításokat.

Alberto Moravia: Prezir (Il disprezzo). Regény. Szerbre fordította Branka Rakic. Narodna knjiga kiadás, Cetinje, 1959. — Moraviától, az idej irodalmi Nobel-díj komoly esélyesétől megszoktuk, hogy regényeiben társadalmi és erkölcsi problémákat boncolgat, korok kérdéseire keresi a választ. De a *Megalkuvó*, a *Közömbös emberek*, a *Római nő* után Moravia mindinkább elfordul a közvetlen társadalmi vonatkozásoktól, egyre jobban csak az emberek intim életével foglalkozik (már a *Római történetek* is ezt bizonyítja). Az *Il disprezzo*ban egy házasságot mutat be az olvasónak: Molteni színházi kritikus és forgatókönyvíró eleinte boldog, majd felbomló házasságát és a tragikus véget — egy nagyszerű lélekrajz alakjában.

Ebben a könyvben is megtaláljuk az emberismerőt, lélekbúvárt — a nagy elbeszélőt. Valami azonban nem olyan amilyen volt. Valami, valami súlyos hiányzik ebből a könyvből, az, ami a *Megalkuvót* és a *Közömbös embereket* olyan naggyá és jelentőssé tette. Csak a történet vége felé jelentkezik újra az ismert és csodált író. A regény fejlesztése meg a mesteri befejezés, melyben van valami az élet tragikumából, Moravia legjobb, előző műveire emlékeztet, s ez adja meg a mű végső konzekvenciáját is.

Miroszláv Krleža: Éjtszakának virrasztója. Petrica Kerempuh balladá. Fordította Csuka Zoltán. Magyar Helikon kiadás, 1959. — Irodalmi munkásságának három évtizedét szentelte Csuka Zoltán annak a célnak, hogy a jugoszláv irodalmat megismertesse a magyar közönséggel. Az első világháború után először itt, Vajdaságban, majd Magyarországon folytatta fordító és

szerző munkáját, de sokáig kevesen értették meg és értékelték. Elismerést ezért, a népek közeledését szolgáló tevékenységért, Csuka keveset kapott, helyette hosszú éveken megaláztatásban és szenvedésben volt része.

Az utolsó néhány esztendőben egymás után kerülnek ki keze alól az ismert jugoszláv írók művei magyarul: Goran Kovačić, Stanković, Andrić, Marinković, Držić és mások. Most pedig Krleža híres költeményei, Petrica Kerempuh balladái. Ez a fordítás Csuka eddigi működésének koronája. A Kerempuh-balladák átültetése mindmáig lehetetlen feladatnak látszott — ezt maga Krleža is beismeri. De Csuka vállalkozott rá, s kemény munkával eljutott céljához.

A fordítás sohasem helyettesítheti az eredetét. Mindig csak többé-kevésbé megfelelője lehet. Csuka ebben is elérte a maximumot: Petrica Kerempuh véres, keserű dalai csak így hangozhatnak magyarul, ahogy Csuka megérezte és megénekelte őket, s ezért a gazdag magyar fordító irodalomban méltón sorolhatók a legkiemelkedőbb fordítók legjobb munkái közé.

Ahhoz, hogy Krležának ezeket a verseit lefordítsák, a kor nyelvét kell felhasználni. Csuka műve épp avval tűnik ki, hogy rátalált a megegyező kifejezésre egy archaikus, ízes, duzzadó, tragikus dallamú, lázas magyar nyelvben. Ezt megtartotta az egész kötetben, az összes versekben, s szavai hol úgy zúgnak és sodornak, mint egy áradó folyam, hol olyan könnyedén futkosnak a vessorok létráján, mint a szellő az ágak között.

Különösen jelentős magának Krležának közreműködése a fordítás munkájában, a mű hatását pedig növelik a balladák magyar vonatkozásai.

A Magyar Helikon ennek az értékes műnek méltó köntöst adott.

Predrag Palavestra: Književne teme. (Esszék), Kosmos kiadás. — Predrag Palavestra ismert név a mai jugoszláv irodalomban. A fiatalabb nemzedékhez tartozik. Kritikáiban egy író-csoport véleményét fejezi ki. Irodalmi csatákban nem marad tárgyilagos, az irodalom és művészet érdekeit nem helyezi a csoport-érdek fölé. Kizárólagossága most kiadott első könyvében is megnyilatkozik. Amikor ugyanis a szocialista realizmussal és a szovjet írók egy részének

irodalmi nézeteivel foglalkozik, pontos megállapításokat tesz, néhány mai jugoszláv író művének tárgyalásakor, a hazai irodalmi viszonyok bemutatásában ellenben nyíltan csoportjának álláspontját juttatja érvényre, korszerűnek nem mondható esztétikai elveinek alapján méri fel alkotók és művek értékét.

A könyv második részében mai jugoszláv költők arcképét rajzolja meg, publicisztikai hangon és egyoldalúan. Ez a részrehajlás a könyv harmadik részében is megnyilvánul, amikor öt költő sorsáról szól. Itt egyébként bebizonyul, hogy nem mindig tud az irodalomban „hosszú távon” érvényes véleményyt kialakítani.

Néhány — az irodalmi frontokon Palavestrával szemben álló — kritikussal és esztétával ellentétben, az ő írásaiban — s ez recenzióban talán az egyetlen dicséret megállapítás — nem hemzsegek az idegennyelvű idézetek, tudásfitogtató utalások, amelyeknek szinte lehetetlen a végére járni. Az ő írása egyszerű, világos, érthető, sőt, helyenként, élvezhető is.

A Književne teme kritikai szempontból, írók és alkotások értékelésének szempontjából semmi újat nem hozott. Sajnálhatjuk, hogy egyes régebbi, érdekes írásait nem közölte a könyvben, s hogy kevés — illetve egyáltalán nincs — benne irodalmi kritika.

Branko V. Radičević: Beli čovek. Regény. Progres, Novi Sad, 1959. — A szerző negyedik regénye ez. Kevesebb mégis, mint az első, a *Fehér asszony*. Mégha „fehér” is az ember, akiről szól, maga a könyv a „fekete” irodalomba tartozik. Azokat mutatja be, akik lent maradtak, akiket rabságukba ejtettek a szenvedélyek: a test meg a szesz.

A *Beli čovek* nem ér fel idősebb testvérével, a *Bela žena*-val, habár van néhány új, Radičević gazdagodását mutató vonás is benne. Találunk benne, továbbá, néhány rokonvönást Miódrag Bulatović világával, különösen a *Djavoli dolaze* kötetből. S végül benne van Branko V. Radičević költői hangja, egy állandó, egyenletes prózai ritmus, amely arra utal, hogy Radičević mindig és mindenben költő.

Ez a költő evvel a kötettel egy szomorú élet titkaiba akart bennünket beavatni, de sok titkot ő maga sem fejtett meg.